

Jens Engberg

SÅDAN VAR DET JO. Erindringer og tanker om mit yngre liv

Forlaget Hyllested 2013

216 sider, illustreret med s/h fotos og tegninger af Marianne Tümmeler

kr. 220

En meget anvendt talemåde fortæller, at der kommer en tid i enhver mands liv, hvor han må bygge en bro. Noget lignende kan man sige om erindringer. Den tid er nu kommet til historiker og professor gennem 30 år (1976-2006) ved Aarhus Universitet, Jens Engberg (født 1936).

Men tillad mig at starte et helt andet sted. Direktøren for Munksgaards Forlag, Peter Hartmann, havde den sympatiske vane en gang om året at invitere sine historikerforfattere til en hyggelig sammenkomst i sit idyllisk beliggende sommerhus ved Sorø. Vi Aarhus-boende fik tilsendt en DSB-gruppebillet. Og Jens Engberg blev udnævnt til rejseleder med den hovedfunktion at være bildeholder og føre os sikkert til Sorø. I Fredericia skulle vi skifte tog, men Jens overså det, og vi var nær endt i Padborg eller det store udland. Hvilket fik mig stilfærdigt til at sige, at han skulle med mig til Sovjetunionen næste gang, jeg arrangerede ekskursion dertil for mine studerende. Så kunne han på den hårde måde lære at være rejseleder.

Som sagt, så gjort. I 1980 kom lejligheden. Jens deltog, men om han lærte at være rejseleder, skal jeg lade være usagt. Derimod lærte jeg helt nye sider af ham at kende. I offentligheden er Engberg mest kendt som den stejle, lidt kantede og evigt konfrontatoriske polemiker. Men jeg lærte under ekskursionen Jens at kende også fra en anden vinkel – nemlig som en varm, medfølelse og morsom kollega. Hermed håber jeg at have antydnet to af de vigtigste parametre i mennesket Jens Engberg. I de her foreliggende erindringer er begge sider af ham nedfældet, men i forskellig dosis. Små stænk af den bløde Jens og laviner af den konfrontatoriske Engberg.

Den voksne Jens Engbergs privatliv fylder meget lidt i erindringerne. Under årene i London får læseren at vide, at gymnasiekammeraten og senere hustruen Jytte og han adopterer to børn, drengen Oluf pigen Hanne. Det er stort set alt, vi får at vide.

Engberg nævner i forordet, at erindringer er en slags historieskrivning, hvor kilderne er inde i forfatterens hoved. Sideløbende med sin egen historie vil han gerne indvi læseren i de store samfundsforandringer, der skete fra 1940'erne, over 1950'erne og ind i 1960'erne. Hvor det gamle landsbysamfund langsomt gik i opløsning og noget nyt tonede frem. Denne kobling lykkes i særdeleshed godt for forfatteren.

I erindringerne følger vi Engberg under opvæksten i et harmonisk juristhjem i først Saksø og siden Oreby på Lolland. Undervejs får vi en nærmest antropologisk beskrivelse af livet i byen og på landet i 1950'erne.

Allerede i barneårene fik Jens, hvis vi ellers kan tro hans udsagn, øjnene op for de enormt store sociale forskelle mellem f.eks. gårdejere og landarbejdere på sukkerroe-

Lolland. På det nationalpatriotiske og i særdeleshed lokalpatriotiske kommunale gymnasium i Maribo oplevede Jens en række dygtige og sympatiske lærere – til forskel fra, hvad det var tilfældet i underskolen.

Efter gymnasiet anede han ikke, hvad han skulle tage sig til. Ville gerne læse historie og dansk, men ville også gerne økonomisk klare sig selv. Da det i øjeblikket var umuligt, valgte han at aftjene sin værnepligt. Værnepligtstiden inkl. sergentskolen i Sønderborg oplevede han som et rent helvede, gennemsyret af stupiditet og prøjsisk kadaverdisciplin. Mens løjtnantsskolen på Gurre Slot, hvor man ved siden af de militære fag også lærte fine manerer til brug i de fornemme saloner, og den efterfølgende tid i geledet beskrives som en god tid. Også pekuniært, så det nu selvfinansierede historie-studium på Københavns Universitet kunne påbegyndes.

Engberg giver i bogen finurlige karakteristikker af de københavnske professorer – Astrid Friis, Aksel E. Christiansen, Povl Bagge og Sven Henningsen. Undervejs udskiftede han kandidatstudiet med magisterkonferensen. Afhandlingen endte med at blive om det slesvigske spørgsmål. Erhvervsarbejde på hhv. Tøjhus- og Rigsarkivet gav nyttig indsigt i arkivverdenen. Efter konferensen fulgte et par arkivår ved London School of Economics, der skulle føre frem til disputatsen. Studier i den engelske lavadel viste sig frugtesløse, så magisterafhandlingens tema om det slesvigske spørgsmål blev taget op igen og snævret ind til perioden 1850-53. Afhandlingen forsvarede ved Aarhus Universitet 1968.

Derefter fulgte ansættelse samme sted – først som amanuensis, siden som lektor og fra 1976 som professor. Engbergs ihærdige og prisværdige kamp mod københavneriet blev grundlagt sammen med ansættelsen i Aarhus. Denne anmelder mindes, hvordan en sjældent anvendt censor i tjekkisk, en uhyre elskværdig og gråhåret dame, ringede for i fuldt alvor at forhøre sig, om der mon fandtes hoteller i Aarhus.

Pressemeddelelsen lover noget om livet som universitetslærer i en tid, ”da det gik hedest til i kampen mellem professorvældet og studenteroprøret”. Kampen synes nærmest kun lunken, når man skal tro Engbergs beskrivelse af livet på Historisk Institut. Min erindring fortæller mig noget ganske andet og mere hedt.

Årstallet 1973 blev et vendepunkt i Jens Engbergs betydelige – såvel indholdsmæssigt som i omfang – videnskabelige produktion. Det borgerlige Danmark, læs størstedelen af den danske historikerstand, fik simpelthen morgenkrydderen i den gale hals i 1973. Anledningen var bogen ”Dansk guldalder eller oprøret i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset”. Engbergs hidtidige produktion, inkl. disputatsen fra 1968, havde været skrevet på ganske traditionelle præmisser, men i ”guldalderbogen” var der anlagt et klart klassekampsperspektiv. Jens Engberg var blevet marxist. På et kildemateriale, der lå milevidt fra guldaldermalernes og -digternes danmarksbillede. Engberg hævder, som ovenfor antydet (efterrationalisering?), at han allerede i drengene havde bemærket de enorme sociale forskelle og uretfærdigheder på sin hjemegn. I 1973 og ganske i trit med

tidsånden brugte han nu sine iagttagelser som bagtæppe i en historisk undersøgelse.

Det fik han mange tæsk for. Engberg nævner, at han desværre selv havde blottet nogle flanker, som gav kritikerne plads til deres hovedangreb. Et angreb, hvis efterdønninger kunne spores i lang tid. Understøttet af den kendsgerning, at Engberg i tiden derefter fortsatte den marxistiske kurs. Efterhånden som hans oprindelige hovedkritikere faldt fra, reduceredes dønningerne til krusninger. Senest er den historiske materialismes metode anvendt i sværvægterne ”Til hver mands nytte. Det kongelige Teaters historie” i perioden 1772-1995, i to bind og udgivet 1995 samt i trebindsværket ”Magten og kulturen. Dansk kulturpolitik” i perioden 1750-1900, udgivet 2005.

Engberg ønsker at korrigere det negative billede af sin opponent ved disputatsforsvaret og forgænger som professor i nyere tids historie, Georg Nørregaard, der er givet i jubilæumsbogen for Historisk Institut (Christiansen & Jørgensen: Historiefaget på Aarhus Universitet i 75 år, Aarhus Universitetsforlag 2003). Engberg oplevede Nørregaard som kollega – det vil sige som en flittig og omhyggelig forsker og som et venligt og behageligt menneske. Vi andre (jeg som kandidat-årgang 1968) oplevede imidlertid Nørregaards undervisning som en katastrofe. Ingen tvivl om, at han var et både godmodigt og flittigt menneske – en rigtig arkivrotte.

Nørregaard eller Georg gearløs, som han – ikke kærligt ment – altid blev kaldt blandt os studerende, skulle bare aldrig have søgt, endsige fået det opslåede embede i historie. Der er heller ingen tvivl om, at han af såvel nogle kolleger som af de studerende langt hen ad vejen fik en rigtig dårlig behandling. I det fagkyndige udvalgs indstilling af Nørregaard til professoratet var der en sjældent set diskrepans mellem præmisser og konklusion. Både Nørregaards tiltrædelsesforelæsning og den undervisning, han præsterede, var på så banalt et plan, at man uvilkårligt tvivlede på at lytte til en professor i historie. Til gengæld tog han fusen på mig ved til embedseksamen i januar 1968 at eksaminere mig i historieskrivningens historie – en disciplin, der hidtil havde været ”fredet”. Og som derfor indbragte mig en bundskrabber af en karakter.

I bogens sidste kapitler opruller Engberg dramaet omkring sin udnævnelse til professor. Et drama, som både blev langvarigt og blodigt. Da de fleste af dramaets medvirkende personer i dag er døde, kan Engbergs sandhed om det let gå hen at blive Sandheden. Og er det måske også. I sin kærne var dramaet et opgør mellem en hidtil gældende praksis, hvor ”de ældre i faget” suverænt og nærmest ved en aftale i porten besatte et ledigt professorat, og en ny praksis, hvor man tilstræbte at følge de gældende regler.

Aldeles kostelig er en scene, hvor en af ”de ældre”, den svenskfødte Aarhus-professor Jörgen Weibull, trak ansøger Jens Engberg ind på et af toiletterne under universitetets hovedbygning. Efter at have sikret sig, at der ikke sad nogen og tronedede bag de

lukkede døre, betroede han den unge ansøger, at de ældre i faget havde drøftet, at han kunne få et nyoprettet professorat i Roskilde, mens kollegaen, den noget ældre Lorenz Rerup – uden disputats og væsentlig produktion – skulle have det ledige professorat i Aarhus. Engberg afviste selvfølgelig pure den skitserede plan og gjorde opmærksom på, at der fandtes klare regler, der skulle følges.

To bedømmelsesudvalg skulle der til, inden der forelå en indstilling til fakultetsrådet, hvor Engberg endelig blev indstillet med tre stemmer mod to (en lille rettelse: Knud Rahbek Schmidt var ikke dekan på det tidspunkt). Hvorefter fakultetsrådet efter afstemning indstillede Engberg. Nærværende anmelder kan - som den gang medlem af fakultetsrådet - tilføje en lille krølle. Jeg blev forud for det afgørende møde ringet op af en velmeriteret historiker, der bare ville understrege, at man da ikke kunne gøre Engberg til professor. Undertonerne i hans udsagn havde tydelig adresse til en vis bog fra 1973. Jeg stemte selvfølgelig på Jens Engberg.

En grundigere korrekturlæsning, især i bogens sidste tredjedel, ville have pyntet. Bogen er i øvrigt illustreret med meget mørke s/h fotos og med festligt omslag og sjove tegninger i farver af Marianne Tümmeler.

Jens Engberg har udgivet absolut læseværdige og interessante erindringer, der nok skal blive læst af både venner og fjender og såmænd også af dem, der bare er nysgerrige. De kan alle loves smæk for skillingen, når forfatteren lukker op for sit liv – meget lidt private, men meget professionelt liv. Kedelig og fattig på meninger har han nu aldrig været, ham Jens. Og nu venter vi så bare på bind 2.